

Огнєва О. Д.

ORCID: 0000-0002-9093-9358

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник

відділу Близького та Середнього Сходу

Інститут сходознавства імені А. Ю. Кримського

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

**ТУРИСТИЧНА ПОДОРОЖ ТА ЇЇ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ:
ЛЬВІВ'ЯНИН ІВАН ГРЕЧКО В БУРЯТІЇ І ПОПОВНЕННЯ
ФОНДІВ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ РЕЛІГІЇ
БУДДІЙСЬКИМИ АРТЕФАКТАМИ**

Ключові слова: буддизм, Іван Гречко, Роман Крип'якевич, Володимир Гарбузок, дацан, цаклі, Бурятія, музей, науково-туристична експедиція.

Україна, як відомо, не мала і не має спільних кордонів з народами, які сповідують буддизм. Тому, на відміну від іудаїзму, ісламу, католицизму, майже не відомі можливості безпосереднього знайомства з новою релігією та її складниками. Попри це, українські музеї містять матеріали, пов'язані з буддійським віросповіданням, а приватні колекціонери – відповідні зібрання. Одним із засобів поповнення таких фондових музейних груп є наукові експедиції. Проте будь-яких матеріалів про експедиції українських наукових інституцій, спрямованих на пошуки і збір творів образотворчого мистецтва, рукописів, книг, речей декоративного мистецтва в буддійській традиції, немає. Але науковці і туристи радянської України в повоєнний час здійснювали і науково-пошукові, і туристичні експедиції до районів, де проживали віряни-буддисти. Внаслідок перебування на цих територіях вже в часи незалежної України учасники таких мандрівок поповнювали відповідні фондові музейні групи буддійським начинням, зокрема Музею Ханенків (Київ) та Львівського музею історії релігії (до 1990 р. Музей історії релігії та атеїзму). Щодо останнього, то в деяких статтях згадується, але без покликання на джерела і час, що працівники музею навіть здійснювали наукові експедиції до Чити й Улан-Уде, в околицях яких діяли відновлений Агінський та заново збудований Іволгінський дацани.

Експозиція Львівського музею історії релігії складається з десяти тематичних розділів, зокрема й “Буддизму”. Згідно з визначенням,

організовані багатоденні мандрівки до маловідомих районів вважаються туристичною експедицією. Якщо поїздка здійснюється зі спеціальною дослідницькою метою і, залежно від неї, обраним напрямком, така мандрівка може визначатись як краєзнавча, туристично-спортивна, наукова. У Львові протягом 20–30-х рр. ХХ ст. діяло краєзнавчо-туристичне товариство, що мало на меті об'єднати зусилля аматорів і науковців [2]. Його виникненню сприяла діяльність львівських знаних краєзнавців та істориків, а серед них і Івана Крип'якевича (1886–1967). Тому, коли вже в повоєнні 60-ті рр. ХХ ст. на Львівщині починає активно розвиватися внутрішній туризм [1, с. 62], поява “туристичної секції для науковців” не викликала жодного подиву, а була сприйнята як природне продовження закладеного ще в довоєнні роки. До складу цієї секції входили також Іван Гречко (1929–2022), знаний як патріарх колекціонування і громадський діяч; політичний та громадський діяч і майже доктор наук (звільнений з роботи напередодні захисту) в галузі матеріалознавства Роман Крип'якевич (1925–1999), син Івана Крип'якевича; науковець і громадський діяч, альпініст Тадей Бардила (1929–2020), з ім'ям якого пов'язаний перший похід до тофаларів на Алтай [1, с. 62]. Експедиційний загін цієї секції у складі згаданих науковців, до того ж активних вірян УГКЦ, та інших здійснив у 1962 році поїздку до Бурятії (за твердженням журналістів, і до Калмикії), що не здається простим збігом.

На 60-ті рр. ХХ ст. припадає розпал антирелігійної пропаганди. Паралельно відбуваються зміни в туристичній галузі. Можна лише припускати, що згадані вище львівські науковці і водночас віряни УГКЦ (фактично церква була заборонена) здійснили в межах внутрішнього державного туризму експедицію до Бурятії (за припущеннями, ще була експедиція до Калмикії), аби на власні очі побачити результати втілення атеїстичних ідей у середовищі послідовників іншого віровчення. Поїздка львів'ян мала офіційний статус – експедиція від Федерації туристичних організацій. Згідно з останніми постановами в галузі туризму, мета поїздки визначалась як дослідження природи і прокладання нових маршрутів, що передбачало рух у малонаселених місцях і складній за рельєфом місцевості.

У деяких публікаціях, але без покликання на джерела і час, згадується, що працівники львівського музею здійснювали наукові експедиції до Чити й Улан-Уде. З 1946 р. в Агінському Бурятському автономному окрузі (нині Забайкальський край, що об'єднав Читинську область та Агінський Бурятський автономний округ) та неподалік від Улан-Уде, столиці Бурятії, діяли відновлений Агінський і заново збудований Іволгінський дацани. Можна припустити, що внаслідок якоїсь плутанини, ймовірно, йдеться про згаданий вище загін львівської

“туристичної секції для науковців”. Напрямом маршруту загону львівської експедиції був обраний північний схід від озера Байкал. І напрям обраного маршруту виявився вдалим. Про цей маршрут Іван Гречко згадував так: «Одного разу занесло мене в бурятське село. ...там колись знаходився населений пункт, який потім “совети” виселили... То і звідти привіз ось ці ікони, дзвоника, бачите, тут Будда вибитий, цю модринову матрицю для друку книжок і самі книжки...» [7]. Не пізніше 2018 року Іван Гречко передав до Музею історії релігії 30 буддійських музейних предметів, які він зібрав під час експедиції.

Тобто львівський Музей історії релігії завдяки інженерові-електрику за освітою і водночас знаному колекціонеру Іванові Гречку та його колегам, зокрема дослідникові-матеріалознавцю Романові Крип'якевичу, який здобув фах джерелознавця і готував до друку праці свого батька-науковця, внаслідок здійсненої науково-туристичної експедиції отримав цілісний комплекс речей (тобто знайдених в одній місцевості, в один час, однакового змісту) буддійського призначення. Зібрані матеріали вдало вписалися до вже наявної групи в Музеї історії релігії, появу якої ще наприкінці 40-х рр. ХХ ст., окрім інших предметів, спровокувала ідеологічна потреба демонстрації релігійного розмаїття іноземним гостям Країни Рад і побудова в наступні роки експозиції антирелігійного спрямування. Цілісний комплекс речей (тобто знайдених в одній місцевості, в один час, однакового змісту) фактично є безголовим. Нез'ясованою залишається одна суттєва річ – походження. Але надзвичайно суттєву допомогу може надати блок матеріалів, що мають стосунок до конкретного маршруту. Йдеться про звіт здійсненого походу з детальним технічним описом, маршрутну книжку, довідкові відомості про мандрівку (нитка маршруту і список групи); інформацію про район подорожі (загальногеографічна і туристична характеристика), результати подорожі тощо [6]. Детальний аналіз таких документів, що супроводжують маршрут, з яким пов'язані знайдені матеріали, обов'язково стане у пригоді під час їхньої ідентифікації, ототожнення та опису. І ця робота в музеї ще має відбутись.

На підставі переданих матеріалів Володимир Гарбузюк, старший науковий співробітник Музею історії релігії, надрукував каталог буддійських зображень музейної збірки [3]. На вшанування пам'яті одного із засновників Інституту колекціонерства при НТШ Івана Гречка, який 15 червня 2022 року завершив свій земний шлях, у музеї відкривається виставка предметів буддійського культу. Причому Львівський музей – єдиний в Україні, що має цаклі – зразки мініатюрного буддійського живопису, що традиційно використовуються під час виконання різноманітних ритуалів. Незвичайна експозиція, постать, якій вона присвячена, привертали увагу відвідувачів. Іван Гречко,

Роман Крип'якевич, Тадей Бардила, послідовні віряни УГКЦ, особисто ознайомилися з особливостями антирелігійної пропаганди від Карпат до Саян. Зібраний матеріал експонувався, як засвідчує завідувачка виставкового відділу Львівського музею історії релігії Руслана Бубряк, не тільки у Львові, а й поза його межами, зокрема в Керчі, Севастополі тощо [7]. Молоде покоління має можливість відчутти жахи минулих літ, прочитавши книгу “Таємниця старого Лами” українсько-бурятського письменника Доржа Бату [4], адресовану дітям. Книга розповідає про те, як два хуврахи, тобто малі послушники, учні Іволгінського дацану, розшифрували таємний зміст танки та віднайшли заховані і тому врятовані скарби буддійського монастиря.

Література:

1. Божук Т. Організація походів спортивного самодіяльного туризму у 1960–1990 рр. (з досвіду керівника туристських груп) // Емінак: науковий щоквартальник, № 13–2. Київ–Миколаїв, 2016. С. 61–68.
2. Гамкало М. З., Романів П. В. Історія розвитку активного туризму в Карпатському регіоні // Теоретичні і прикладні напрямки розвитку туризму та рекреації в регіонах України : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. Кропивницький, 2021. С. 290–300.
3. Гарбузюк В. Танка. Буддійські зображення: Збірка Львівського музею історії релігії: каталог / укл. Володимир Гарбузюк. Львів : Вид-во Львівського музею історії релігії “Логос”, 2018.
4. Дорж Бату. Таємниця старого Лами / Ілюстрації: Ярина Жук. Львів : ВСЛ, 2021. 204 с.
5. Малюга О. Львівський музей історії релігії запрошує на відкриття виставки “Вікно в інший світ” // Фотографії Старого Львова. 14.07.2019. URL: <https://photo-lviv.in.ua/lvivskyy-muzej-istoriyi-religiyi-zaprosyuye-na-vidkryttya-vystavky-vikno-v-inshyj-svit/> (дата звернення: 3.06.2024).
6. Федорченко В. К., Дьорова Т. А. Історія туризму в Україні : навч. посіб. / передм. В. А. Смолія. К.: Вища шк., 2002. 195 с.
7. Цьомік М. Прихований скарб Сходу у серці Львова: буддійська колекція Івана Гречка // Духовна велич Львова. Релігійний інтернет-ресурс. 2 серпня 2023. URL: <https://velychlviv.com/pryhovanyj-skarbshodu-u-sertsilvova-buddijska-kolektsiya-ivana-grechka/> (дата звернення: 3.06.2024).